

9. *Program Statement for a New Library / Offise of Presidential Libraries* – N.Y., 1995. – 56 p.
10. *Le musee du president Jacques Chirac [Electronic resource]*. – Mode of access: <http://www.museepresidentjchirac.fr>. – Title from the screen.
11. *Maison natale Charles de Gaulle [Electronic resource]*. – Mode of access: <http://www.culturist.ru/place-interes/one-place/1966/?q=497&plint=1966>. – Title from the screen.
12. *Казахстан Республикасы Президентінің Мрағаты [Электрондық көр]*. – Рқсаттың тәртібі <http://www.aprk.kz>. – Экранный бастамасы.
13. *Исмаилов З. И. Опыт в подготовке электронных ресурсов Президентской библиотеки Управления делами Президента Азербайджанской Республики / Закир Искендар оглы Исмаилов // Вестн. Библ. ассамблеи Евразии. – 2010. – № 1. – С. 62–65.*
14. *Прэзвэдэнцкая бібліятэка Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс]*. – Рэжым доступу: <http://www.preslib.org.by>. – Загал. з экрана.
15. *Уайсбергер Б. Президентские библиотеки-архивы – достояние всех // Америка. – 1972. – № 187. – С. 26–32.*

УДК 025.17:027 (091)

Рабчун О. С.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

## КНИЖКОВІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ФОНДИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті робиться спроба аналізу функціонування книжкових фондів, що мають історичне та культурне значення, у сучасному суспільстві. Звернено увагу на розробку теоретичних та науково-практичних питань у розвитку сучасного інформаційного простору та ролі і місця книжкових фондів у сучасному інформаційному просторі.

**Ключові слова:** книжкові історико-культурні фонди, інформаційний простір, сучасне суспільство, документальні комунікації.

Rabchun O.

## BOOK COLLECTIONS OF HISTORICAL AND CULTURAL SIGNIFICANCE IN MODERN SOCIETY

The article attempts to analyse the functioning of book collections of historical and cultural significance in modern society. The attention has been drawn to the development of theoretical and practical issues in the development of current information space, and the role of book collections in current information space.

**Keywords:** historical and cultural book collections, information space, modern society, document communication.

Сучасний світ змінюється досить швидко. На жаль, зміни торкаються й давно усталених та загальноприйнятих аспектів людського життя, як наприклад, книга. Останнім часом вона змінилася до невпізнанності – змінила звичний паперовий вигляд на електронний.

Проте, на щастя, суспільство ще не готове повністю відмовитися від звичайної книги. Вона сьогодні продовжує зберігатися як в приватних (домашніх) бібліотеках, так і у бібліотеках державних.

Беззаперечним є той факт, що сьогодні в Україні найбільшим за обсягами є фонд Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ). У цій книгозбірні зберігаються рукописи (глиняні таблички, київські глаголичні листки, рукописи X–XIX ст. латинським, грецьким, арабським, кириличним письмом тощо), стародруки (колекція інкунабул, палеотипів, рідкісні видання тощо), колекція карт, інші види документів. Окремо варто виділити книжкові комплекси – зібрання, колекції та бібліотеки – відомих науковців та культурних діячів України та Європи, бібліотеки навчальних закладів та установ XIX – початку XX ст., що були передані до фондів Всенародної бібліотеки України (нині – НБУВ) після її заснування у 1918 році.

Протягом майже ста років свого існування НБУВ проводила вивчення своїх фондів. Співробітники працювали за різними напрямками досліджень – вивчалися окремі види документів та створювалися на них каталоги (наприклад, інкунабули чи палеотипи, видання окремих видавничих фірм Європи – т. з. альдини – видання фірми Альдів тощо). З часом інтереси дослідників дещо змінилися – розпочалися дослідження окремих книжкових колекцій та зібрань. Об'єктами дослідження стали бібліотека Київської духовної академії (Л. М. Дениско), фундаментальна бібліотека Київського університету св. Володимира (Т. С. Мяскова), родові зібрання Яблоновських (С. О. Булатова), Мнішків, Мікошевських, Потоцьких (І. О. Ціборовська-Римарович), Урбановських та Стажинських (О. С. Рабчун). Нині подібні дослідження в НБУВ продовжуються. Вивчаються бібліотеки монастирів та приватні зібрання священнослужителів (І. С. Шекера та О. В. Заєць), бібліотеки навчальних закладів Києва, що функціонували у XIX ст. (З. Б. Афанасьєва), книжкові зібрання відомих діячів культури та науки (Т. С. Мяскова, І. О. Гуржій, М. К. Іваннікова), бібліотеки Києва різних форм власності (О. М. Гуль), досліджуються також бібліотеки монастирів католицьких орденів (І. О. Ціборовська-Римарович), видання видавничого дому Ельзевірів, що зберігаються в НБУВ (О. Недашківська) тощо.

Наукова діяльність НБУВ спрямована також на розробку теоретичних та науково-практичних засад розвитку електронного інформаційного простору України, ролі бібліотек в його формуванні, у прискоренні соціокомунікаційних процесів; на дослідження історико-культурних процесів в галузі книго- та документостворення, книжкової культури історичного минулого та сучасності [1].

Сучасна бібліотечна наука приділяє мало уваги генетичній класифікації бібліотечного фонду України, ґрунтуючись на усталених у бібліотекознавстві принципах організаційної класифікації бібліотечних фондів за різними ознаками: відомчого підпорядкування, а також масових, наукових, універсальних, галузевих, спеціалізованих, за адміністративно-територіальним поділом тощо. Величезні масиви спеціалізованих та історико-культурних книжкових фондів не лише державних, а й громадських та приватних бібліотечних зібрань залишаються поза увагою дослідників; не розроблені поняття їх структурної класифікації, критеріїв цінності та статусу як державного й національного надбання. Лише останнім часом історико-культурні фонди і, зокрема, фонди історичних бібліотек та зібрань стали об'єктом історико-бібліотекознавчого й історико-книгознавчого дослідження [2]. Дослідники бібліотек Києва, Львова, Харкова, Одеси інтенсивно працюють над розкриттям фондів та введенням їх до наукового обігу.

Історико-культурними фондами бібліотеки є ретроспективні, цілісно організовані за принципом історичного походження фонди, що склалися в результаті цілеспрямованої органічної діяльності фондоутворювача, або фонди штучного походження, сформовані за колекційним принципом. Вони складаються з книжкових, періодичних, рукописних, ілюстративних та інших матеріалів бібліотечного профілю комплектування і організовані в зібрання, колекції, фонди за принципом збирання на відміну від принципу комплектування [3].

Нині дослідники оперують основними поняттями під час роботи над реконструкцією книжкових зібрань та введенні їх до наукового обігу. Одним з основних понять є визначення книжкової колекції. Історична книжкова колекція – це певним чином систематизоване зібрання видань відомої особи, чи групи осіб, котрі мають визначну історико-культурну, наукову, художню та інші цінності. Історична колекція обмежена певним часом і може бути особистою (приватною), тобто такою, що належала перед передачею до бібліотеки одній особі або групі осіб, пов'язаних родинними

зв'язками – тоді це родинна колекція. Прикладом родинної колекції із фонду відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства НБУВ можемо назвати «колекцію Хрептовичів», що складалася протягом кінця XVIII – першої половини XIX ст. Конгломератні фонди, такі як, наприклад, «Королівська бібліотека» або «Регія», що також зберігаються у фонді названого підрозділу, науковці пропонують називати «деперсоніфікованими бібліотечними зібраннями». До деперсоніфікованих книжкових колекцій можемо віднести також, наприклад, фундаментальну бібліотеку університету св. Володимира (нині – Київський національний університет імені Т. Шевченка), хоча до її складу входять загалом близько ста окремих книжкових колекцій. Ці книжкові зібрання як були сформовані власне бібліотекарями університету протягом XIX ст., так і були передані на різних засадах (дар, тимчасове зберігання, продаж) до фонду бібліотеки.

Особливості розкриття фондів історико-культурних бібліотечних зібрань залежать від особливостей складу цих фондів та наявності історичних документів найрізноманітнішого дипломатичного виду (сумаріуші документів, тестаменти, листування, реєстри рухомого майна тощо), пов'язаних з історією бібліотек, формуванням їхніх фондів та діяльністю власників [4].

Сучасний етап розвитку бібліотечної справи, зокрема фондознавства, тісно пов'язаний з процесами відродження української національної ідентичності. Стан культури і перш за все, бібліотечних фондів, визначає рівень розвитку суспільства. Саме бібліотечні фонди відіграють основну роль в системі документальних комунікацій.

Інформатизація суспільства потребує створення повноцінної документальної бази, здатної задовольнити потреби суспільства. Бібліотечні фонди виступають також складовою частиною документальної бази людства, яка зосереджена в бібліотеках України. Нині, на жаль, значна частина цієї документальної бази недоступна для пересічного користувача. Як архівні установи, так і бібліотеки сьогодні продовжують опікуватися більше збереженням фонду, а не доступністю матеріалів для широкого загалу. На нашу думку, однією з головних причин залишається недосконалість законодавчої бази та проблема авторського права.

У бібліотеках України зосереджені багаті книжкові фонди, в яких найповніше віддзеркалюються національна історія і культура. Фонди включають в себе унікальні документальні пам'ятки (рукописи, стародруки та ін.) національного і світового значення, забезпечують нагромадження історичного досвіду, спадкоємність національних цінностей, відіграють величезну роль в пробудженні духовної пам'яті українського народу.

Наше сьогодні, минуле і майбутнє не зможе бути і не могло б бути не побудоване на тих прекрасних і чистих витоках, на тих міцних і загартованих підвалинах, якими для нас і для наших нащадків є і будуть книги, бібліотеки, музеї, театри.

Питанням теорії, історії фондознавства, розвитку його окремих галузей присвячено чимало досліджень, публікацій як у 20–30-х рр., 60–90-х рр. минулого століття, так і на початку нашого століття. Окремі та колективні монографії, тематичні збірники, наукові публікації розкривають теоретичні, практичні проблеми розвитку фондів.

Питання розвитку бібліотечних фондів та фондознавства розкривались в матеріалах наукових, науково-практичних конференцій, збірниках наукових праць. У них, поряд із загальними питаннями розвитку бібліотечної справи на Україні, висвітлюються актуальні питання, пов'язані з бібліотечними фондами [5].

Якщо узагальнювати сучасні погляди вчених-книгознавців на книгу як поєднання духовної та інформаційної сутностей, то можна виокремити кілька основних концепцій:

1. матеріальну, тобто погляд на книгу як джерело інформації, що відрізняється від інших носіїв інформації лише завдяки своїй матеріальній формі;
2. змістову, тобто розглядання книги як матеріальне втілення людського духу, не надаючи значення матеріальній формі цієї книги – рукопис, поліграфічне видання або книга в її комп'ютеризованій формі;
3. синтетичну, коли книга розглядається як носій інформації, але специфічний як за своєю формою, так і за змістом носій інформації, тобто книга як феномен поєднання інформації з духовністю.

Безперечно, кожен з цих підходів має право на існування, але в сучасних умовах, коли людина намагається розвивати інформаційне середовище свого існування і одночасно зберігати духовні цінності, найперспективнішим уявляється синтетичний погляд на книгу як єдність інформації й духовності [6].

У сучасному світі, на жаль, книга у своєму традиційному вигляді втрачає актуальність, цінність та популярність. У сучасному соціальному контексті поняття «книга» набуває принципово нового значення: отримує безмежні можливості для культурної диференціації, часткова автодеконструкція тексту, що потрапив у гіпертекстове середовище, де вже не буття організовує текст, а текст, певною мірою, панує над людиною. Друкована продукція стає артефактом у XXI ст. Кожної миті все більше людей відмовляються від книги на користь комп'ютера у всіх його проявах [7, с. 93].

На нашу думку, сьогодні одним із головних завдань бібліотек є донесення інформації до користувача та читача. На жаль, «фізичний читач» у читальному залі бібліотеки у недалекому майбутньому може зовсім зникнути. Його впевнено змінює віртуальний користувач, який хоче тут і зараз отримати необхідну інформацію. Тому усім без винятку бібліотекарям необхідно йти в ногу з часом, опановуючи нові форми обслуговування користувачів та, що не менш важливо, мати чим обслуговувати користувача в сучасному інформаційному просторі.

### Список використаних джерел

1. Наукова діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/node/2126>. – Назва з екрану.

2. Бібліотечні колекції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cheloveknauka.com/bibliotechnye-kolleksii-i-sobraniya-v-sisteme-istoriko-kulturnyh-fondov-rekonstruktsiya-i-registratsionnoe-opisanie#ixzz3cZ1o10BD>. – Назва з екрану.

3. Бібліотечні фонди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cheloveknauka.com/bibliotechnye-kolleksii-i-sobraniya-v-sisteme-istoriko-kulturnyh-fondov-rekonstruktsiya-i-registratsionnoe-opisanie#ixzz3cZ29j3D1>. – Назва з екрану.

4. Ціборовська-Римарович І. О. Бібліотека Вишневецького замку: історія, реконструкція та особливості складу [Електронний ресурс] / Ціборовська-Римарович І. О. – Режим доступу: <http://korolenko.kharkov.com/20.htm>. – Назва з екрану.

5. Дослідження бібліотечних фондів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bestreferat.ru/referat-218740.html>. – Назва з екрану.

6. Шалашина Н. М. Книга як матеріальне втілення духовних цінностей і матеріальний носій інформації: погляди сучасних вчених-книгознавців [Електронний ресурс] / Н.М. Шалашина. – Режим доступу: [http://www.iai.donetsk.ua/\\_u/iai/dtp/CONF/5/2\\_sec\\_html/s2a9.htm](http://www.iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/5/2_sec_html/s2a9.htm). – Назва з екрану.

7. Кузьменко О. Д. Книга як арт-об'єкт: спроба соціально-філософської експлікації посткласичного інобуття книги // Гуманітарний часопис. – 2014. – №2. – С. 85–94.